

Міністерство освіти і науки України

Сумський державний університет

**ДЕРЖАВНЕ СТИМУЛЮВАННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ,
СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД**

Монографія

За загальною редакцією кандидата економічних наук,
доцента Л. С. Захаркіної

Друкується в рамках науково-дослідної теми
«Інноваційні драйвери національної економічної безпеки:
структурне моделювання та прогнозування» (номер ДР 0117U003922)
за фінансової підтримки МОН України

Суми
Сумський державний університет
2019

УДК 330.341.1:33

Д36

Рецензенти:

О. М. Пстухова – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Національного університету харчових технологій (м. Київ);

І. Б. Олексів – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва Національного університету «Львівська політехніка» МОН України;

О. В. Кубатко – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Сумського державного університету

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
(протокол № 3 від 10 жовтня 2019 року)*

Державне стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарювання: методологічні засади, світовий та вітчизняний досвід : монографія / за заг. ред. канд. екон. наук, доц. Л. С. Захаркіної. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 200 с.

ISBN 978-966-657-787-3

У монографії проаналізовано сучасний стан інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні та її вплив на забезпечення національної економічної безпеки, досліджено закордонний досвід та українські реалії участі держави у стимулюванні інноваційних процесів в економіці. Проведено моделювання прискорення темпів інноваційного розвитку регіональної економіки України. Обґрунтовано, що роль держави у стимулюванні інноваційних процесів в економіці полягає в створенні умов для активної співпраці суб'єктів господарювання із закладами освіти, науки, суб'єктами ринку праці тощо. Розглянуто місце освіти і науки в стимулюванні інноваційного розвитку економіки та проведено дослідження стартап-культури в національному освітньому середовищі. Здійснено дослідження рівня ефективності реалізації курсу державної фінансової політики сталого розвитку. Проаналізовано інструменти державної підтримки інноваційного розвитку малих підприємств. Досліджено механізми державної фінансової підтримки енергозбережних технологічних змін у контексті забезпечення державної економічної безпеки.

Наукове видання рекомендоване для керівників і фахівців підприємств, науковців, аспірантів, студентів економічних спеціальностей.

УДК 330.341.1:33

ISBN 978-966-657-787-3

© Сумський державний університет, 2019

ЗМІСТ

С.

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 СУЧАСНИЙ СТАН ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ	7
НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	7
1.1 Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні: перспективи, виклики та можливості	7
1.2 Сучасний стан та моделювання впливу факторів на розвиток інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні	12
1.3 Системний підхід до кластеризації регіонів за компонентами економіки знань	22
1.4 Сонячна енергетика як інноваційний та перспективний напрям інвестування	34
1.5 Інновації у виробничому забезпеченні розвитку малих підприємств: чинники впливу, сучасний стан, перспективи	42
РОЗДІЛ 2 ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ В СТИМУЛЮВАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОНОМІЦІ	50
2.1 Поточний стан і тенденції нарощування інноваційної активності країн світу	50
2.2 Характеристика та оцінювання глобальної FABLAB-мережі й джерела фінансування бізнес-ідей на етапі прототипування	57
2.3 Інституційні аспекти оцінювання логістичного потенціалу країн основних агровиробників світу в системі їхнього інноваційного розвитку	68
РОЗДІЛ 3 ВИЗНАЧЕННЯ КАТАЛІЗАТОРІВ ТА СТИМУЛЯТОРІВ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ	77
3.1 Визначення проблем та пріоритетів налагодження співпраці в інноваційних процесах	77
3.2 Модель прискорення темпів інноваційного розвитку регіональної економіки України	85
3.3 Місце освіти та науки як соціального інституту в стимулюванні інноваційного розвитку економіки	92
3.4 Передумови розвитку стартап-культури в національному освітньому середовищі	106

РОЗДІЛ 4 МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	115
4.1 Моделювання впливу макроекономічних факторів на стимулювання інноваційної активності підприємств	115
4.2 Стан і перспективи розвитку венчурного бізнесу в Україні для забезпечення державної економічної безпеки	120
4.3 Розроблення механізму державного стимулювання інноваційних процесів на прикладі енергоефективних технологій у контексті державного економічного убезпечення	130
4.4 Обґрунтування механізму державної фінансової підтримки енергозбережних технологічних змін на підприємствах України	142
4.5 Науково-методичний підхід до визначення рівня ефективності реалізації курсу державної фінансової політики сталого розвитку	150
4.6 Обґрунтування оптимальної структури капіталу фінансування інновацій у пріоритетні галузі економіки України	165
4.7 Теоретико-методичні засади визначення оптимальних пропорцій інвестування в інноваційно-активні галузі економіки	174
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	183

ВСТУП

Досвід провідних країн світу засвідчує, що інноваційна діяльність суб'єктів господарювання є запорукою сталого розвитку та ключовою передумовою забезпечення національної економічної безпеки. Інноваційна активність дає можливість збільшити конкурентоспроможність підприємств, підвищити їх інвестиційну привабливість, забезпечити зростання вартісних показників та фінансового результату. Водночас реалізація принципів інноваційного розвитку суб'єктів господарювання неможлива без відповідної державної підтримки цього процесу, що передбачає застосування широкого спектра різноманітних форм, методів та інструментів.

Вітчизняні підприємства функціонують в умовах зниження загальної ділової активності, високого рівня інфляційних, геополітичних та економічних ризиків, що обумовлює необхідність пошуку нових інструментів державного стимулювання їх інноваційного розвитку. Потрібні не лише декларативні заходи, а й ефективні механізми їх трансформації в реальні товари та послуги, ринкової комерціалізації, інфраструктурного, інформаційного, інституційного забезпечення інноваційного прориву вітчизняних суб'єктів господарювання.

Розгляду теоретичних, методологічних та практичних аспектів державного стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарювання присвятили свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники. Проте швидкі зміни в сучасному економічному середовищі вимагають розроблення структурної, формалізованої національної інноваційної стратегії забезпечення економічної безпеки, що міститиме чіткі алгоритми застосування важелів державного управління, математично формалізовані цільові таргети та дозволить зменшити вплив системних ризиків у національній економіці.

Ураховуючи це, в науковій праці проаналізовано сучасний стан інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні та її вплив на забезпечення національної економічної безпеки, досліджено закордонний досвід та українські реалії участі держави в стимулюванні інноваційних процесів в економіці. Зважаючи на важливість державної підтримки інноваційного розвитку суб'єктів господарювання в Україні, були визначені каталізatori й стимулятори такої підтримки та розроблені ефективні механізми її реалізації.

Автори окремих розділів монографії: Л. С. Захаркіна, канд. екон. наук, доц., керівник колективу (вступ, 1.1, 2.1, 4.1, висновки); І. О. Ахновська, канд. екон. наук, доц. (3.3); Н. О. Байстрюченко, канд. екон. наук, доц. (4.6); І. С. Барбанова (3.2); В. Є. Болгов, канд. екон. наук, доц. (3.3); І. М. Боярко, канд. екон. наук, доц. (4.5); П. І. Віблій,

канд. екон. наук, доц. (1.4); Н. Т. Гринів, канд. екон. наук, доц. (2.2); Л. Л. Гриценко, д-р екон. наук, проф. (4.5); Т. Б. Данилович, канд. екон. наук, доц. (2.2); М. Д. Домашенко, канд. екон. наук, доц. (4.3); О. Ю. Ємельянов, канд. екон. наук, доц. (4.4); О. В. Захарова, д-р екон. наук, проф. (1.3, 3.2); С. І. Колосок, канд. екон. наук, доц. (1.1); Г. Р. Копець, канд. екон. наук, доц. (1.2); О. О. Котенко, канд. екон. наук, доц. (4.3); О. Є. Кузьмін, д-р екон. наук, проф. (4.2); І. Я. Кулиняк, канд. екон. наук, доц. (1.2); І. І. Лащик, канд. екон. наук, доц. (1.4); Л. С. Лісовська, канд. екон. наук, доц. (3.1); Ю. А. Матвєєва, канд. екон. наук, доц. (4.1), Ю. О. Мирошніченко, канд. екон. наук, доц. (4.1); Т. В. Наконечна, канд. екон. наук, доц. (2.2); В. Л. Осецький, д-р екон. наук, проф. (3.4); Т. О. Петрушка, канд. екон. наук, доц. (4.4); Н. О. Подлужна, канд. екон. наук, доц. (1.3); Г. В. Рачинська, канд. екон. наук, доц. (3.1); В. В. Романчукевич, канд. екон. наук, доц. (4.5); Л. Ю. Сагер, канд. екон. наук (2.1); Л. О. Сигида, канд. екон. наук (2.1); А. В. Симак, канд. екон. наук, доц. (4.4); В. Ю. Стрілець, канд. екон. наук, доц. (1.5); Л. М. Таранюк, д-р екон. наук, проф. (2.3); К. В. Таранюк, канд. екон. наук, доц. (2.3); І. Л. Татомир, канд. екон. наук, доц. (3.4); А. А. Терєбух, д-р екон. наук, проф. (3.1); В. О. Терлецька, канд. екон. наук (4.2); М. В. Троян, канд. екон. наук, доц. (4.3); В. Ю. Школа, канд. екон. наук, доц. (4.7); В. О. Щербаченко, канд. екон. наук (4.7); А. Ю. Ярмошук (1.4).

Автори висловлюють вдячність рецензентам за цінні поради й зауваження, а також усім колегам, хто допомагав і сприяв виданню монографії.

1.3 Системний підхід до кластеризації регіонів за компонентами економіки знань

Формування економіки знань (далі – ЕЗ) в Україні вимагає створення раціональних підходів, що дозволяють визначити стан інноваційно-знанневих характеристик кожного регіону. Встановлення особливостей асиметричного знанневого прогресу регіонів України є основою для ефективного обґрунтування стратегій розвитку кожної області та визначення готовності переходу виробничо-комерційних процесів до SMART-спеціалізації і використання проривних технологій Індустрія 4,0. Тому в період прагнень України до знаннєвої економіки та необхідності формування нових стратегій розвитку областей виникає необхідність удосконалення системного підходу до кластеризації регіонів за компонентами економіки знань.

Сучасне дослідження ґрунтується на дослідженні кожної території завдяки врахуванню динаміки зміни обраних для аналізу компонентів формування ЕЗ у регіонах. Процедура класифікації регіонів України за критерієм особливостей формування ЕЗ була реалізованою за допомогою інформаційного сервісу наукового порталу (Science Hunter, 2017), що містить багатоаспектний методичний інструментарій для розв’язання аналогічних наукових завдань досліджень.

Інформаційною базою для проведення класифікації регіонів за даними 2009 та 2016 рр. обрано індикатори знанневого розвитку за складовими ЕЗ, до яких було віднесено двадцять один показник:

- оцінювання потенціальних можливостей системи освіти та навчання (частка ЗВО I–II рівнів акредитації в загальній кількості ЗВО України I–II рівнів акредитації, частка ЗВО III–IV рівнів акредитації в загальній кількості ЗВО України III–IV рівнів акредитації, частка студентів ЗВО I–IV рівнів акредитації в кількості наявного населення території, кількість працівників освіти ЗВО I–IV рівнів акредитації, які мають науковий ступінь, частка працівників, які мають науковий ступінь у загальній кількості викладацького складу ЗВО України, кількість працівників освіти, які мають науковий ступінь, з розрахунку на 1 000 студентів) (Подлужна, 2018);

- оцінювання ступеня поширення ІКТ (кількість абонентів Internet-послуг, кількість абонентів мобільного зв’язку, кількість абонентів кабельного телебачення, доходи підприємств від надання Internet-послуг, доходи підприємств від надання послуг мобільного зв’язку);

- оцінювання потенціальних можливостей сфери науки й інновацій (частка організацій у регіоні, які виконують наукові та науково-технічні роботи, в загальній їх кількості, частка кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, у середньообліковій

кількості штатних працівників регіону, частка промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, частка впроваджених нових технологічних процесів у регіонах до їх загальної кількості в Україні, частка підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію в загальній кількості підприємств регіону, частка фінансування науково-дослідних робіт у регіоні в загальній сумі фінансування в країні; структура розподілу обсягів фінансування наукових і науково-технічних робіт за джерелами, до загального обсягу фінансування в регіоні за рахунок коштів держбюджету, власних коштів, коштів організацій підприємницького сектору та іноземних джерел) (Подлужна, 2016).

Структурування регіонів України на основі визначення подібності властивостей формування ЕЗ за рахунок комбінацій значень показників знанневого розвитку відбулося за трьома послідовними етапами:

- первісною кластеризацією регіонів України за критерієм особливостей формування ЕЗ, що спостерігаються на даному етапі соціально-економічного розвитку регіону;
- візуалізацією результатів проведеної кластеризації на основі використання методу багатовимірного шкалювання;
- повторною кластеризацією регіонів України залежно від отриманого за результатами дослідження фактичного розміщення об'єктів-областей в інформаційному тривимірному просторі.

Перший етап процедури структурування регіонів України за критерієм особливостей формування ЕЗ передбачає кластеризацію регіонів країни відповідно до стандартної методики під час здійснення процедури кластеризації областей країни залежно від ступеня використання інформаційно-комунікаційних послуг. Ілюстрацію результатів первісної кластеризації регіонів України для кожного року дослідження наведено в таблицях 1.6–1.7. Отже, в результаті проведення первісної кластеризації для кожного року дослідження було встановлено по шість груп (кластерів) областей України залежно від особливостей формування ЕЗ у них за сучасних умов їх розвитку.

За результатами проведеного дослідження було встановлено, що І кластер – найбільш кількісний і містив тринадцять областей у 2009 р. та десять областей – у 2016 р. До складу II і III кластерів упродовж досліджуваних років було віднесено від трьох до п'яти областей України. Ці кластери відрізняються наявною специфікою формування ЕЗ у регіоні та різним ступенем готовності до здійснення активного знанневого розвитку території як ключового чинника комплексного розвитку.

Таблиця 1.6 – Групування регіонів України за критерієм знаннєвого розвитку в результаті первісної кластеризації та після оброблення даних на основі візуалізації методом шкалювання для умов 2009 р. (складено авторами)

Клас-тер	Склад груп областей України за критерієм знаннєвого розвитку	
	первісна кластеризація	кластеризація на основі візуалізації методом шкалювання
I	Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Львівська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська	Львівська, Одеська, Полтавська, Тернопільська, Чернівецька, Чернігівська
II	Волинська, Кіровоградська, Сумська, Черкаська	Волинська, Кіровоградська, Сумська, Черкаська, Рівненська, Вінницька, Донецька, Луганська, Івано-Франківська
III	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська	Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська
IV	Івано-Франківська	Закарпатська, Житомирська, Хмельницька, Київська, Херсонська
V	Харківська	Харківська
VI	м. Київ	м. Київ

Таблиця 1.7 – Групування областей України за критерієм знаннєвого розвитку в результаті первісної кластеризації та після оброблення даних на основі візуалізації методом шкалювання для умов 2016 р. (складено авторами)

Клас-тер	Склад груп областей України за критерієм знаннєвого розвитку	
	первісна кластеризація	повторна кластеризація на основі візуалізації методом шкалювання
I	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Полтавська, Рівненська, Херсонська, Хмельницька	Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Київська, Полтавська, Рівненська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська
II	Луганська, Чернівецька, Чернігівська	Луганська, Чернігівська
III	Дніпропетровська, Львівська, Одеська	Дніпропетровська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Чернівецька
IV	Запорізька, Харківська	Запорізька
V	Тернопільська	Тернопільська
VI	м. Київ	м. Київ
VII	-	Харківська

Наступні три кластери є нечисельними та містять у складі одну або дві області, що свідчить про неповторність їх особливостей знаннєвого розвитку, специфічний і навіть унікальний підхід під час

розроблення перспективних стратегій реалізації різних аспектів знаннєвого розвитку. Так, до складу регіонів IV–VI кластерів увійшли Івано-Франківська і Харківська області, м. Київ у 2009 р. та Запорізька, Харківська, Тернопільська області і м. Київ у 2016 р. Зміна, що відбулася в складі кластера, є досить позитивним явищем, оскільки ілюструє покращання ситуації з різними аспектами знаннєвого розвитку в Запорізькій та Тернопільській областях.

На другому етапі класифікації областей України на основі визначення загальних тенденцій знаннєвого розвитку повинен відбутися пошук нової кластерної структури за допомогою алгоритмів вимірної візуалізації результатів кластеризації на підставі використання методу багатовимірного шкалювання (рис. 1.6).

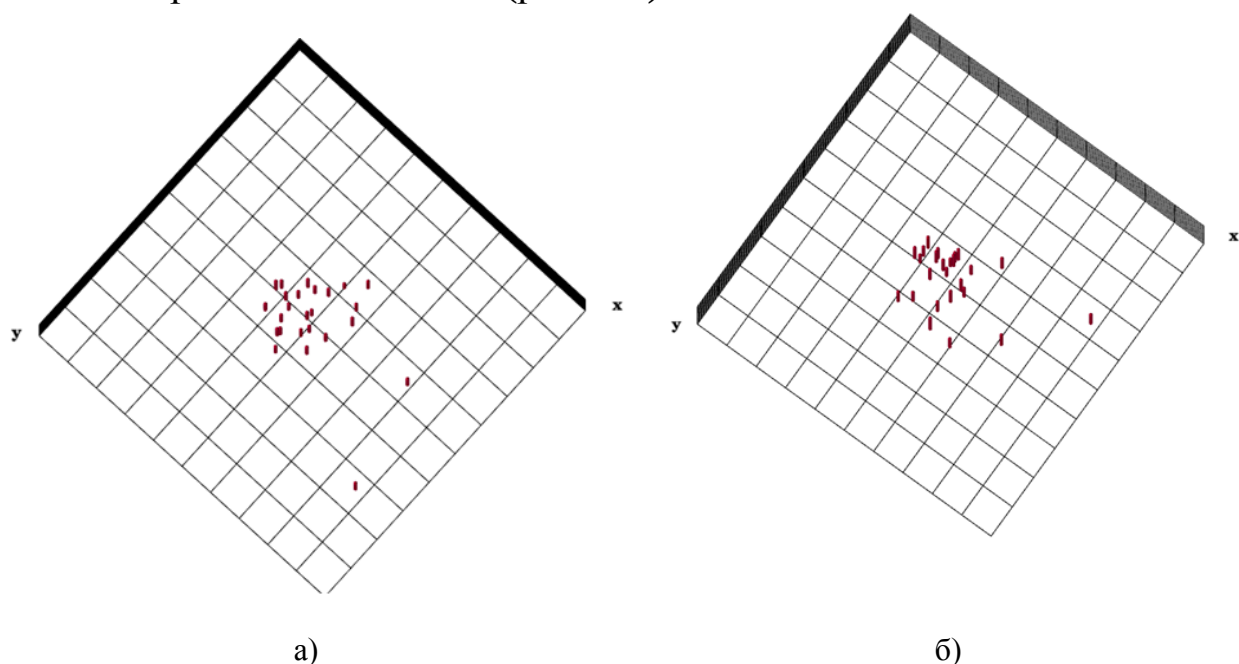

Рисунок 1.6 – Візуалізація результатів кластеризації регіонів України за рівнем знаннєвого розвитку для умов 2009 (а) та 2016 (б) рр. (складено авторами)

Отже, за допомогою візуального уявлення об'єктів-регіонів у просторі залежно від їх розміщення та близькості знаходження відносно інших групувань областей можна внести корективи до складу сформованих кластерів. Тобто на цьому етапі дослідження методика аналізу обумовлює самостійність ухвалення рішення щодо віднесення об'єкта-регіону до визначеного кластера. Отже, вирішується одне з найважливіших завдань кластеризації, а саме визначення кількості кластерів залежно від фактичного розміщення областей у тривимірному просторі. Сутність візуалізації первісної кластеризації областей України залежно від особливостей їх знаннєвого розвитку полягає у зведенні

багатовимірному інформаційному простору до тривимірного вигляду, що значно спрощує процедуру структурування та полегшує розроблення рекомендацій. Водночас, за твердженням фахівців, «пошук координатного простору при багатовимірному шкалюванні здійснюється не за спостережуваними чинниками-симптомами, які вимірюються метричною шкалою та характеризують досліджувані об'єкти, а за даними, що описують відмінності чи, навпаки, подібності цих об'єктів» [Янковий, 2015, с. 79].

Отже, перетворена структура місцезнаходження об'єктів-регіонів у новому координатному просторі повинна задовольняти вихідні умови багатовимірності, не спотворювати результатів дослідження та полегшувати процедуру визначення їх подібності й латентних властивостей. Отже, здійснення процедури візуалізації результатів первісної кластеризації на основі використання методу багатовимірного шкалювання дозволило виконати повторну кластеризацію регіонів України та знайти подібні тенденції знанневого розвитку областей в інформаційному тривимірному просторі залежно від особливостей формування ЕЗ у них (рис. 1.7).

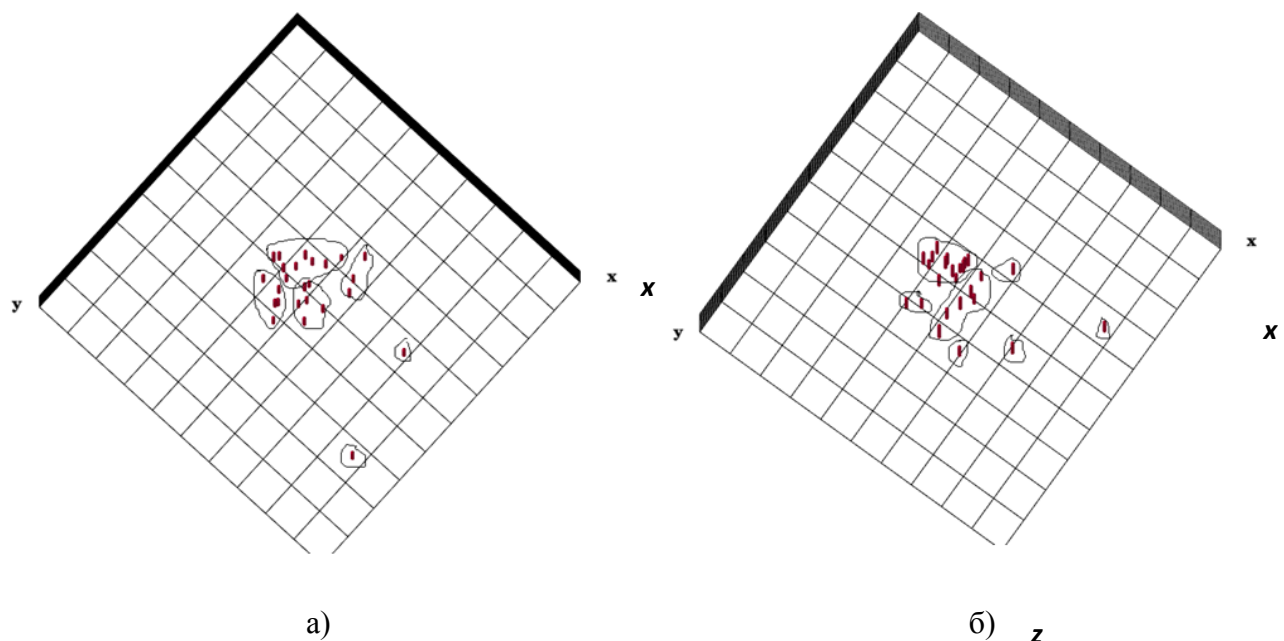

Рисунок 1.7 – Коригування складу кластерів регіонів за допомогою візуалізації результатів на основі методу багатовимірного шкалювання для умов 2009 (а) та 2016 (б) рр. (складено авторами)

Отже, коригування складу кластерів регіонів України за допомогою інструментарію візуалізації результатів дозволило виділити у 2009 р. шість та у 2016 р. сім кластерів залежно від їх розміщення

в інформаційному тривимірному національному просторі. Причому, враховуючи кількість, насиченість і різноманітність зазначених кластерів, можна стверджувати, що у 2009 і 2016 рр. властивості знаннєвого регіонального розвитку в Україні істотно відрізнялися. З плином часу тенденції знаннєвого розвитку областей характеризуються більшою різноманітністю, оскільки щільність їх розміщення дещо збільшилася.

У результаті кластеризації регіонів України за критерієм подібності тенденцій знаннєвого розвитку було визначено інформативні групи ознак, що стали основою для розпізнавання отриманих класів і можуть бути індикаторами диференціації тенденцій знаннєвого розвитку областей. Так, було обрано групу ознак із чотирьох показників, на основі яких відбулася процедура кластеризація. Для умов 2009 р. до таких показників було віднесено:

- частку кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, в середньообліковій кількості штатних працівників регіону;

- частку обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок коштів держбюджету до загального обсягу фінансування в регіоні;

- частку обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок коштів організацій підприємницького сектору до загального обсягу фінансування в регіоні;

- частку обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок коштів іноземних джерел до загального обсягу фінансування в регіоні.

Для умов 2016 р. до складу більш інформативних показників програмою було відібрано:

- частку студентів ЗВО I–IV рівнів акредитації в кількості наявного населення території;

- частку кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, в середньообліковій кількості штатних працівників регіону;

- частку промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю;

- частку обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за кошти іноземних джерел до загального обсягу фінансування в регіоні.

Зазначені групи ознак як у 2009 р., так і у 2016 р. мали характер діагностичності, тобто з їх допомогою можна зробити якісну класифікацію вибірки регіонів у повному обсязі.

Водночас звертає на себе увагу повторюваність у 2009 та 2016 рр. двох показників, обраних за основу для розпізнавання кластерів, а саме

частка кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, в середньообліковій кількості штатних працівників регіону та частка обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок коштів іноземних джерел до загального обсягу фінансування в регіоні. Означені показники було обрано як об'єктивні ознаки кластеризації, а завдяки своїй інформативності вони є визначальними характеристиками для формування вибірки регіонів України впродовж усього досліджуваного періоду. Тому під час розроблення органами регіональної влади стратегічних орієнтирів щодо формування ЕЗ у конкретних регіонах України необхідно додатково звернути увагу на запровадження дієвих управлінських важелів впливу на досягнення позитивних темпів зростання значень зазначених показників у часі.

Таким чином, на третьому етапі дослідження з урахуванням виокремлених груп ознак для умов 2009 та 2016 рр. проведено повторну кластеризацію, яка дозволила врахувати перетворення, що відбулися в структурі виокремлених кластерів регіонів України за інноваційно-знаннєвим вектором розвитку. Характеристику отриманих кластерів регіонів України для умов 2009 та 2016 рр. та їх склад залежно від подібності тенденцій знаннєвого розвитку було змінено та наведено в таблицях 1.8–1.9.

Таблиця 1.8 – Відмінні характеристики групувань регіонів України залежно від подібності тенденцій знаннєвого розвитку для умов 2009 р. (складено авторами)

Кластер	Частка кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, в середньообліковій кількості штатних працівників регіону	Частка обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за джерелами до загального обсягу фінансування в регіоні		
		кошти держбюджету	кошти організацій підприємницького сектору	кошти іноземних джерел
I	Коливання ↑mean ↓mean	↑mean	Коливання ↑mean ↓mean	Коливання ↑mean ↓mean
II	↓mean	↓mean	Коливання ↑mean ↓mean	↓mean
III	↑mean	↓mean	↓mean	max
IV	↓mean	max	↓mean	min
V	↑mean	↓mean	max	↑mean
VI	max	↑mean	mean	↑mean

Умовні позначення:

max – максимальне значення показника щодо інших кластерів;

min – мінімальне значення показника щодо інших кластерів;

mean – середнє значення показника щодо інших кластерів;

↑mean – значення показника є більшим за середнє його значення для України;

↓mean – значення показника є меншим за середнє його значення для України.

Таблиця 1.9 – Відмінні характеристики групувань регіонів України залежно від подібності тенденцій знаннєвого розвитку в 2016 р. (складено авторами)

Кластер	Частка студентів ЗВО I–IV рівнів акредитації у кількості наявного населення території	Частка кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, в середньообліковій кількості штатних працівників регіону	Частка промислових підприємств, які займалися інноваційною діяльністю	Частка обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за кошти іноземних джерел, до загального обсягу фінансування в регіоні
I	↓mean min	Коливання ↑mean ↓mean min	Коливання ↑mean ↓mean min	min
II	↓mean	↓mean	↓mean	↑mean
III	Коливання ↑mean ↓mean	Коливання ↑mean ↓mean	Коливання ↑mean ↓mean	↓mean
IV	↑mean	↑mean	↑mean	max
V	↑mean	↓mean	↑mean	min
VI	max	↓mean	max	↑mean
VII	max	max	↑mean	↓mean

Умовні позначення:

max – максимальне значення показника щодо інших кластерів;

min – мінімальне значення показника щодо інших кластерів;

mean – середнє значення показника щодо інших кластерів;

↑mean – значення показника є більшим за середнє його значення для України;

↓mean – значення показника є меншим за середнє його значення для України.

До складу II кластера за результатами дослідження у 2009 р. було віднесено дев'ять областей (Вінницька, Волинська, Донецька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Сумська, Рівненська та Черкаська), які демонстрували подібність тенденцій знаннєвого розвитку та характеризувалися незадовільним (здебільшого низьким або його повною відсутністю) рівнем усіх обраних індикаторів оцінювання формування ЕЗ у конкретному регіоні. Отже, цей кластер потребує особливої уваги представників регіональної влади під час обґрунтованого розроблення стратегій формування ЕЗ, шляхів залучення інвестицій та посилення заходів щодо гальмування негативних тенденцій знаннєвого розвитку у кожному з регіонів, що увійшли до його складу.

До складу III кластера у 2009 р. увійшли Дніпропетровська, Запорізька та Миколаївська області, які на той час мали найвищу частку обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок

іноземних джерел до загального обсягу фінансування в регіоні, що коливалася в межах 45,0–61,0 %, це свідчить про найбільшу зацікавленість інвесторів у вкладенні коштів для інноваційного розвитку саме в ці регіони України. Тобто, на думку інвесторів, означені регіони мають найвищий інноваційно-знаннєвий потенціал, і така думка є достатньо обґрунтованою та об'єктивною. Частка кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, у середньообліковій кількості штатних працівників регіонів цієї групи коливалася в межах 1,05–1,14, що є достатньо високим рівнем, оскільки найбільші значення цього показника були характерними лише для м. Києва та Харківської області. Значення ж показників обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок коштів держбюджету до загального обсягу фінансування в регіоні було нижчим за середній рівень в Україні. Отже, можна вважати, що регіони, які увійшли до складу III кластера, характеризувалися достатньо позитивними тенденціями до формування ЕЗ.

Четвертий кластер у 2009 р. об'єднав Житомирську, Закарпатську, Київську, Херсонську та Хмельницьку області. Кластер до того ж характеризувався максимально можливою часткою обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за кошти держбюджету та мінімальною – за рахунок коштів підприємницького сектору до загального обсягу фінансування порівняно з іншими кластерами, що свідчить про досить низьку мотивацію підприємців кластера до здійснення інноваційної діяльності й наукових досліджень. Отже, представники регіональних органів влади областей, що увійшли до складу цього кластера, повинні здійснити пошук резервів підвищення інвестиційної привабливості кожного регіону.

У 2009 р. до складу V і VI кластерів увійшли Харківська область і м. Київ, що характеризувалися максимальною кількістю дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, в середньообліковій кількості штатних працівників відповідного регіону. Тобто порівняно з іншими регіонами України саме у м. Києві і Харківській області спостерігалось зосередження висококваліфікованих фахівців і науковців, що є необхідною умовою для активізації інноваційної діяльності та забезпечення знаннєвого розвитку територій. Водночас частка обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт за кошти організацій підприємницького сектору регіону і країни до загального обсягу фінансування була максимальною для V кластера та середньою – для VI кластера. Тобто можна констатувати, що м. Київ і Харківська область демонструють найбільшу залученість підприємницького сектору до здійснення науково-дослідницької діяльності та її фінансування, що є підтвердженням високої

вмотивованості інвесторів та прагненням регіонів до багатовекторного знаннєвого розвитку.

У 2016 р. серед семи кластерів, отриманих у результаті групування областей України залежно від подібності тенденцій знаннєвого розвитку, три мають численний склад, а інші чотири – складаються з одного представника, що підкреслює їх унікальність і несхожість з іншими щодо можливостей формування ЕЗ у конкретному регіоні. Так, до складу І кластера увійшло тринадцять областей (Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Київська, Полтавська, Рівненська, Херсонська, Хмельницька та Черкаська), що мали мінімальне фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок іноземних джерел і нижчу від середнього рівня частку студентів ЗВО I–IV рівнів акредитації в кількості наявного населення території. Для кластера є характерним коливання в межах середніх значень показників частки кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, в середньообліковій кількості штатних працівників регіону і частки промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю. Тобто області, які увійшли до складу І кластера, не демонстрували стійких тенденцій знаннєвого розвитку і тому потребують упровадження більш дієвих заходів у сфері активізації процедур нагромадження та використання інтелектуального, людського й інноваційного капіталів, що повинно бути підкріплено достатніми обсягами інвестування з різних джерел.

До складу ІІ кластера в 2016 р. увійшли Луганська та Чернігівська області, що характеризувалися негативними тенденціями знаннєвого розвитку, оскільки мали значення всіх відібраних показників його оцінювання менше, ніж середні їх рівні в Україні. Отже, області ІІ кластера гальмують формування ЕЗ в Україні. Натомість ІІІ кластер у 2016 р. містив Дніпропетровську, Львівську, Миколаївську, Одеську, Сумську та Чернівецьку області, які демонстрували стійкі тенденції до знаннєвого розвитку. З метою набуття характеристики постійності або навіть сталості процесу забезпечення знаннєвого розвитку в цих областях потрібно формувати адресні стратегії, спрямовані на збереження та примноження обсягів знаннєвого капіталу, мотивування талановитої молоді до опанування інноваційних знань та використання їх на території області, підвищення обсягів інвестування інноваційно-знаннєвого зростання території.

Запорізька область, яка у 2016 р. представляла ІV кластер, демонструвала стійкі позитивні тенденції до знаннєвого розвитку та репрезентувала унікальність процесів нагромадження інтелектуального, людського й інноваційного капіталів.

Усі досліджувані показники для області мали значення вище від середнього в Україні, водночас на максимальному рівні спостерігалася участь іноземних інвесторів у фінансуванні наукових і науково-технічних робіт. Отже, завданнями для регіональної влади повинні стати збереження набутої тенденції в часі та створення сприятливих умов для збільшення інтенсивності знаннєвого прогресу, що буде сприяти гармонійному комплексному розвитку області.

П'ятий кластер у 2016 р. представляла Тернопільська область, що характеризувалася позитивними тенденціями знаннєвого розвитку через високу кількість студентської молоді в структурі наявного населення в регіоні та достатню кількість суб'єктів господарювання, які активно займалися інноваційною діяльністю, серед їх загальної кількості в області. Названі показники є об'єктивними індикаторами знаннєвого прогресу території, проте те, наскільки їх подальша позитивна динаміка зможе зберегти одержаний ефект на всі інші сфери життєдіяльності регіону, буде залежати від сприятливості умов функціонування ділового середовища, створеного в області та зацікавленості найбільш перспективної молоді в працевлаштуванні в області з метою підвищення її соціально-економічного стану.

Отже, можна стверджувати, що подальше збереження набутих тенденцій знаннєвого розвитку дозволить у найближчому майбутньому вивести Запорізьку та Тернопільську області в трійку лідерів формування ЕЗ у країні. Харківська область і м. Київ відповідно представляли VI і VII кластери, що репрезентують найвищу інтенсивність знаннєвого розвитку в Україні. Саме зазначені регіони зосереджують максимально можливу кількість студентів у структурі наявного населення (причому досить високою є питома вага студентів, які приїхали на навчання з різних регіонів України, що свідчить про високу освітньо-наукову привабливість та престижність навчання у ЗВО м. Києва та Харкова), демонструють найвищі значення показників частки кількості дослідників, які здійснювали наукові дослідження та розробки, в середньообліковій кількості штатних працівників регіону та промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю. Саме завдяки означеним тенденціям упродовж уже досить тривалого часу спостерігається перетікання інвестиційних і трудових ресурсів до м. Києва і Харківської області, що ще більше активізує їх знаннєвий розвиток і відриває від інших регіонів України. Проте з метою згладжування наявної асиметричності в знаннєвому регіональному розвитку інші регіони України повинні на підставі ґрунтовного дослідження досвіду лідерів розробити власні стратегії активізації знаннєвого та інноваційного прориву з метою пришвидшення формування ЕЗ.

В основу дієвості таких стратегій повинно бути покладено три імперативи: створення природної зацікавленості людини до професійного й особистісного розвитку впродовж усього її життя, забезпечення умов щодо здобуття якісної конкурентоспроможної та інноваційно спрямованої освіти для перспективної талановитої молоді та побудова сприятливого ділового середовища території, векторами розвитку якого є інвестиційна активність, залучення перспективної молоді й упровадження інновацій в усі сфери його функціонування (Захарова О.В. та ін., 2016, с. 93). Основну роль у практичній реалізації означених імператив повинні відігравати органи регіональної влади та запроваджувані ними стратегії перспективного розвитку території.

Отже, в результаті групування областей України залежно від подібності тенденцій знанневого розвитку визначено сім кластерів, три з яких мають численний склад, а інші чотири складаються з одного регіону, що підкреслює їх унікальність і несхожість з іншими щодо можливостей і шляхів формування економіки знань. До складу I кластера увійшло тринадцять областей, що не демонстрували стійких тенденцій знанневого розвитку і тому потребують упровадження більш дієвих заходів у сфері активізації нагромадження та використання інтелектуального, людського й інноваційного капіталу. До складу II кластера увійшли Луганська та Чернігівська області, що характеризувалися негативними тенденціями знанневого розвитку; III кластер містив Дніпропетровську, Львівську, Миколаївську, Одеську, Сумську та Чернівецьку області, де спостерігалися стійкі тенденції до знанневого розвитку. Запорізька, Тернопільська, Харківська області і м. Київ відповідно представляли IV, V, VII і VI кластери зі стійкими позитивними тенденціями до знанневого розвитку та репрезентували унікальність процесів нагромадження інтелектуального, людського й інноваційного капіталу. Підтверджено, що Харківська область і м. Київ мають найвищу інтенсивність знанневого розвитку. Отже, вирівнювання встановлених диспропорцій регіонального знанневого розвитку повинне стати стратегічною метою для здійснення іншими областями України бенчмаркінгу та прогнозування на цій основі їх перспективного знанневого зростання.

Таблиця 3.1 - Вагомість критеріїв, які зумовлюють необхідність пошуку партнера у інноваційній діяльності (складено на підставі опитувань авторів)

Назва груп критеріїв	Вагомість, %
1. Вартісні	34,5
2. Майнові	24,7
3. Інформаційно-комунікаційні	12,1
4. Якісні	8,9
5. Ринкові	19,8

Необхідно взяти до уваги, що такі результати оцінено у Львівській області, проте вони є типовими для інноваційно активних вітчизняних підприємств. Для підтвердження достовірності одержаних оцінок потрібно зазначити, що до вибірки взято лише ті підприємства, які входять до профілю типових партнерів.

Результати проведеного оцінювання можуть бути використані під час формування регіональних та державних програм інноваційного розвитку, а також розробленні Програм транскордонного співробітництва.

3.2 Модель прискорення темпів інноваційного розвитку регіональної економіки України

На сучасному історичному етапі соціально-економічного розвитку України потужний інноваційний прогрес у всіх без винятку сферах життєдіяльності країни повинен стати високо пріоритетним напрямом досягнення економічного зростання території, збільшення конкурентоспроможності національних і регіональних товаровиробників, виявлення прихованого потенціалу всіх складових виробничо-господарського ланцюгу тощо. Проте цей процес в Україні знаходиться лише на початковому етапі порівняно із інноваційно-розвиненим й успішними країнами світу і потребує суттєвих організаційно-управлінських і методико-методологічних трансформацій.

За обсягом ВВП на душу населення 2018 р. Україна займає лише 121-ше місце серед 183 країн світу із 3 110 дол. США на 1 особу (Gross domestic product per capita in constant prices of 2010). Істотне відставання темпів розвитку економіки України від провідних держав світу обґрунтовує необхідність запровадження докорінних змін у всі сфери функціонування економіки країни, які мають ґрунтуватися, у першу чергу, на виборі інноваційного вектору руху. Водночас на першому

етапі основний акцент повинен робитися саме на інструментах та важелях інноваційного розвитку вітчизняної економіки, що буде сприяти формуванню твердої платформи для подальшого поширення здобутих успішних змін на інші сфери суспільно-політичного та соціально-економічного життя країни (Захарова, 2018, с. 64).

Отже, проблематика активізації інноваційної діяльності є досить актуальною для України, так як вона є запорукою підвищення якості продукції та послуг, удосконалення виробничої техніки та технологій, зростання продуктивності праці, збільшення використання у виробництві енергозберігаючих та екологічно небезпечних технологій, що в майбутньому має забезпечити зростання економіки регіону та всієї країни.

Практична реалізація стратегії інноваційного розвитку економіки країни потребує, насамперед, підвищення інноваційної активності на всіх взаємозв'язаних рівнях: держава → галузь → регіон → підприємство. Водночас розвиток інноваційного потенціалу – це не лише «шлях динамічного розвитку та успіху, а і засіб забезпечення безпеки та суверенітету держави, її конкурентоспроможності у сучасному світі» (Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року).

Підвищення активності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є однією з головних передумов стабільності та сталого розвитку економіки. Водночас необхідно зазначити, що у переважній більшості українських підприємств, як свідчить практика, на сьогодні немає відповідних економічних умов для впровадження нововведень (Гриньова, 2008, с. 275). Так, українські суб'єкти господарювання в умовах невизначеності стикаються з такими серйозними проблемами, які перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності: нестача власних коштів, значні витрати на нововведення, недостатній рівень фінансової підтримки держави, високий економічний ризик, тривалий термін окупності інновацій. Крім того, на інноваційний розвиток істотно впливає недосконалість законодавчої бази, відсутність попиту на продукцію, нестача кваліфікованого персоналу, недостатній обсяг інформації про нові технології та ринки збуту (Тебенко, 2015, с. 73).

Для того щоб побачити реальну картину умов для підвищення рівня інноваційної активності суб'єктів господарювання та інших зацікавлених осіб, проаналізуємо один із найбільш важливих факторів інноваційного розвитку – динаміку витрат на інновації за останні десять років (рис. 3.8).

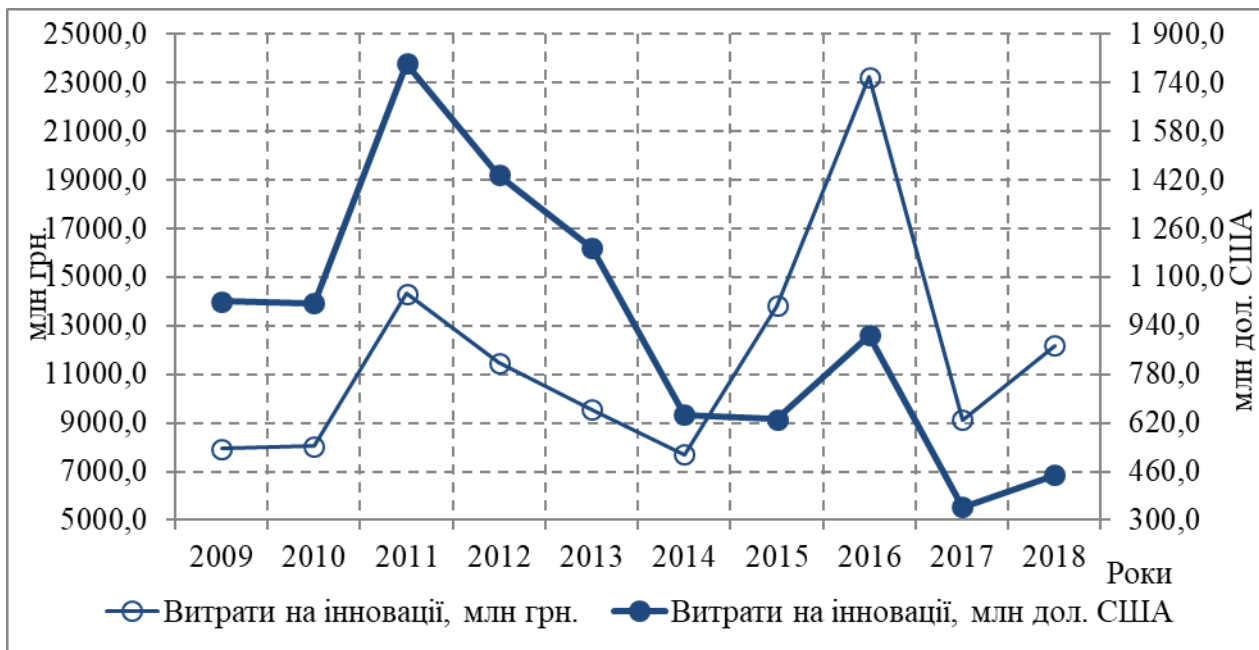

Рисунок 3.8 – Загальні витрати на інновації
(державні кошти, власні, зарубіжних інвесторів), млн грн/млн дол. США
(побудовано та розраховано авторами за даними
(Наукова та інноваційна діяльність. Офіційний веб-сайт Державної
служби статистики України))

Аналіз даних (рис. 3.8) дозволяє умовно поділити діапазон витрат на інноваційну діяльність на три сектори: від 7 500 млн грн і до 10 000 млн грн. ; від 10 000 до 20 000 млн грн. та понад 20 000 млн грн. Розмір витрат, що був характерним для першого сектору, спостерігався у 2009 – 2010, 2013 – 2014 і 2017 рр., водночас найгірша ситуація спостерігалася у після-кризовому 2014 р. Обсяги коштів, спрямовані на цілі інноваційного розвитку, що входили до діапазону другого сектору були характерними для 2011, 2012, 2015 та 2018 рр., коли відбувалися помітні тенденції до зростання відповідних обсягів коштів. За весь період дослідження розміри коштів, спрямованих на інноваційні потреби, потрапив у третій сектор лише у 2016 р. із сумою 23 229,5 млн грн, проте наступного року відбулося різке падіння значення досліджуваного показника до рівня першого сектору. Загалом бачимо, що графік динаміки витрат, спрямованих на цілі інноваційного прогресу впродовж останніх десяти років в Україні в національній валюті мав хвилеподібний характер зміни, що стримує темпи перспективного розвитку та не дозволяє у повному обсязі реалізувати інноваційний потенціал території та її населення.

Зовсім інша картина спостерігається, якщо аналізувати обсяги витрат на інновації, виражені у доларовому еквіваленті – впродовж усього періоду дослідження зростання значення показника відбувалося

лише у 2011, 2016 та 2018 рр., тоді як у всі інші роки спостерігалось його скорочення. Означена тенденція призвела до того, що у 2017 р. було досягнуто найменшої за весь період дослідження суми – 324,5 млн дол. США, тобто порівняно із найбільшою сумою, досягнутою у 2011 р. (1 803,0 млн дол. США), скорочення становило понад 5,5 раза. Означена тенденція, за умови її пролонгації у часі, викликає досить істотну турботу за економічну стабільність економіки країни та можливості її оздоровлення.

Фінансування інноваційної діяльності є однією з найважливіших умов інноваційної активності, оскільки проведення ефективної інноваційної діяльності вимагає значних фінансових вкладень. У більшості країн світу основними джерелами інноваційної діяльності є бюджетні кошти, інтенсивність та обсяги спрямування яких лімітуються у законодавчому порядку (Карпенко, 2013, с. 72). У законодавстві України створено нормативне підґрунтя для активізації інноваційного розвитку, проте впровадження інновацій не є в пріоритеті під час розподілення державного, обласного чи міського бюджетів. Саме тому потрібно орієнтуватися на інші джерела фінансування, якими повинні стати грантові програми. Серед команд винахідників з готовими проектами та запатентованими інноваціями набирають популярності так звані платформи для зустрічей цих новаторів з інвесторами. Прикладом цього є щорічні «Фестиваль інноваційних проектів Sikorsky Challenge» та «Intel Techno», що відбуваються на базі НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» («Київський політехнік», «Sikorsky Challenge, 2015»).

Стратегія успішного розвитку національних економічних систем держав-лідерів останніми роками тісно пов'язана з лідерством у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. Інноваційність є визначальною характеристикою сучасних науково-технічних, виробничих, соціально-економічних та інших суспільних процесів. Від оволодіння інноваційними механізмами розвитку залежить доля України: чи рухатиметься вона в напрямі розвинених економік світу, чи залишиться за лаштунками науково-технічного і суспільно-політичного прогресу. Такий вибір пов'язаний із загальними закономірностями суспільного розвитку, згідно з якими у світі відбувається перехід від переважно відтворювального до інноваційного типу розвитку. Отже, можна зробити висновок, що лише ті країни, які вчасно й на науковому підґрунті змінять державний курс руху в бік стратегічного розвитку, що базується на новітніх технологіях та інноваціях, зможуть упродовж досить нетривалого за історичними мірками часу досягти успіху і подолати кризові явища (Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року).

Активізація інноваційної діяльності на всіх рівнях є актуальною для економіки України і лише інноваційний метод розвитку забезпечить конкурентоспроможність продукції та підприємств завдяки постійному оновленню техніки й технологій, розширенню ринків збуту, ефективному використанню науково-технологічного потенціалу та стимулюванню його зростання (Тебенко, 2015, с. 70). Упроваджуючи інновації основною метою підприємства, яке обрало таку стратегію розвитку є підвищення рівня конкурентоспроможності порівняно з іншими підприємствами галузі, регіону. Також це дає ще багато інших переваг таких як, вихід на нові ринки збуту, покращання якості та збільшення кількості продукції, привернення уваги нових споживачів, виготовлення нової продукції для ринку. Тому можна говорити, що інновації є важливою складовою розвитку як економіки країни, регіону та промисловості (Барбанова, Захарова, 2018, с. 8).

Промисловість зможе бути рушієм прискорення економічного розвитку та якісних змін у структурі економіки лише після істотної модернізації, виправлення ситуації із зношеністю основних фондів на більше ніж 80 % та впровадження новачій і переходу до виробництва конкурентоспроможних продуктів з високою часткою доданої вартості (Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року). Розглянемо стан упровадження інновацій на промислових підприємствах, (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Інтенсивність упровадження інновацій на промислових підприємствах України в період із 2009р. по 2018 р. (побудовано та розраховано авторами за даними (Наукова та інноваційна діяльність. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України))

Рік	Частка кількості підприємств, що впроваджували інновації, в загальній кількості промислових підприємств, %	Упровадження нових технологічних процесів, од.	Із них маловідхідні, ресурсозбережені	Впровадження виробництво інноваційних видів продукції (товарів, послуг), од.	Із них нові види техніки
2009	10,7	1 893	753	2 685	641
2010	11,5	2 043	479	2 408	663
2011	12,8	2 510	517	3 238	897
2012	13,6	2 188	554	3 403	942
2013	13,6	1 576	502	3 138	809
2014	12,1	1 743	447	3 661	1 314
2015	15,2	1 217	458	3 136	966
2016	16,6	3 489	748	4 139	1 305
2017	14,3	1 831	611	2 387	751
2018	15,6	2 002	926	3 843	920

Частка підприємств, які впроваджували інновації від загальної кількості за останні десять років, повільно, проте зростала з 2009р. до 2013 р. У 2014 і 2017 рр. спостерігався спад інноваційної активності промислових підприємств, що можна пояснити, насамперед, загостренням політичної ситуації про соціально-економічну кризою. Водночас у 2018 р. відбулося зростання рівня досліджуваного показника на 31,4 % порівняно із 2009 р., що є досить позитивною зміною. Аналізуючи впровадження нових технологічних процесів, можемо говорити про різке коливання їх кількості у часі, що пов'язано із різними причинами та не може вважатися позитивним процесом. Водночас той факт, що за досліджуваний період рівень показника не зменшився понад 1 000 од. вже є досить оптимістичною тенденцією. Зважаючи на третю колонку досліджуваних показників бачимо, що в середньому, за досліджуваний період 28,9 % із впроваджених технологій є маловідхідними і ресурсозбережними. Максимальне за період дослідження значення цього показника було досягнуто в 2018 р., а саме 926 од., що на 22,3 % ніж у 2009 р. Крім того, необхідно акцентувати увагу на тому, що впродовж досліджуваного періоду кожного року відбувалося впровадження у виробництво не менше ніж двох тисяч нових видів продукції та послуг, значну частину яких становлять нові види техніки, що є досить позитивним моментом як для розвитку безпосередньо промисловості, так і всіх інших секторів економіки, техніко-технологічний розвиток яких залежить від рівня прогресивності продукції, що виготовляється на вітчизняних промислових підприємствах.

Отже, можна сказати, що інноваційний розвиток на сьогодні є важливою умовою успішної країни, регіону, підприємства, для чого слід здійснювати певні дієві заходи (рис. 3.9).

Розглянемо більш детально запропоновану модель підвищення інноваційного розвитку території, яка за нашими пропозиціями складається з трьох послідовних етапів. Зі свого боку кожний етап складається з трьох складових, кожна з яких містить конкретні кроки і конкретизацію тих виконавців, до обов'язків яких буде входити відповідальність за якісну й ефективну реалізацію того чи іншого сектору моделі. Розглянемо детальніше кожний етап запропонованої моделі.

I етап – підготовчий. Першим кроком підготовчого етапу є здійснення на місцевому рівні заходів, спрямованих на діагностику та оцінювання стану інноваційної діяльності, проблем та напрямків інноваційного розвитку. Другий крок передбачає підготовлення на регіональному рівні звіту щодо визначення реального стану інноваційної

діяльності регіону та конкретизації проблем і напрямів подальшого інноваційного розвитку, визначення особливостей регіону, відмінностей, перспективних напрямків інноваційного розвитку. Третій крок – підготовка на державному рівні, що має на меті визначення стану інноваційної діяльності всієї країни, проблем та перспектив.

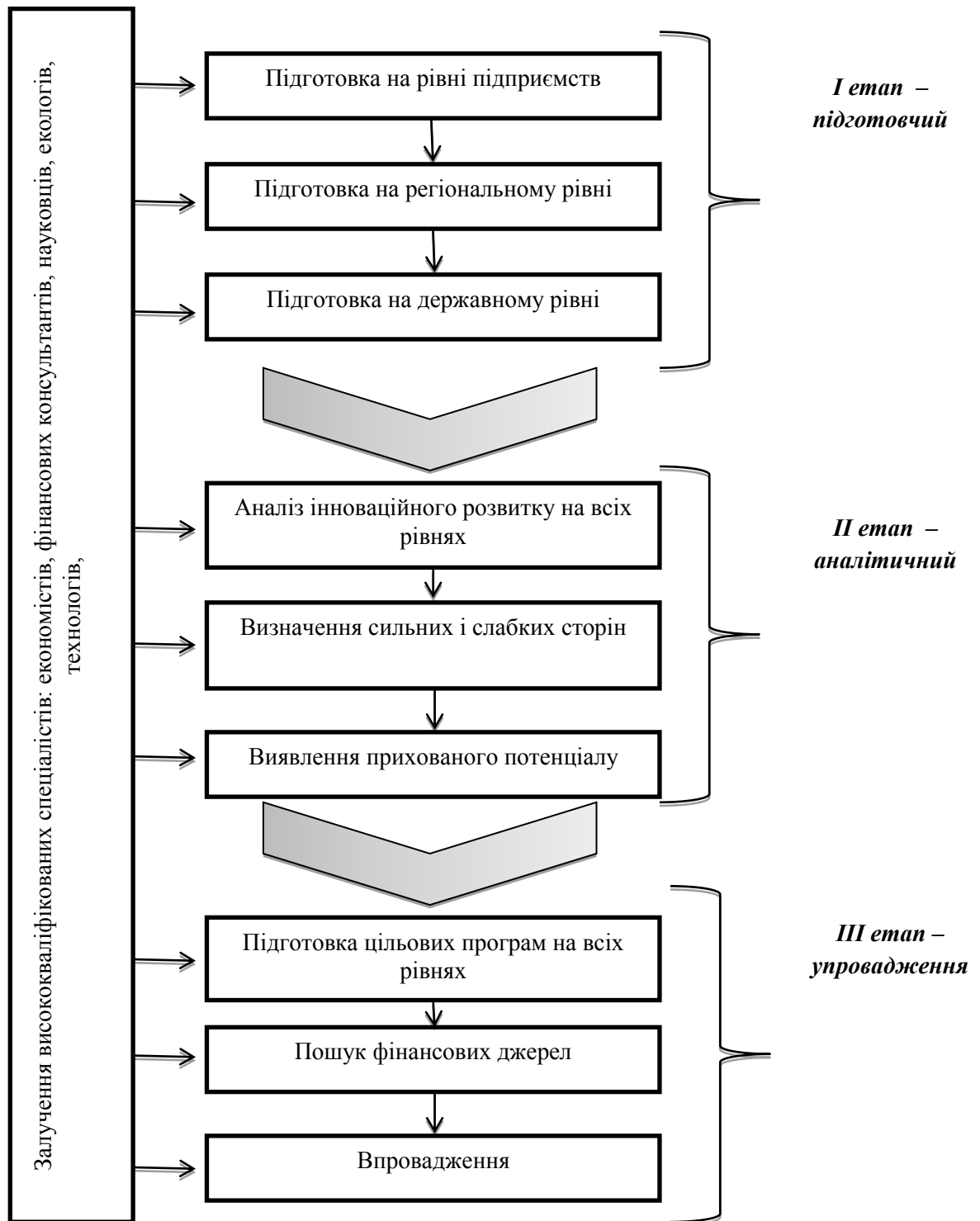

Рисунок 3.9 – Модель прискорення темпів інноваційного розвитку економіки регіонів України (побудовано авторами)

II етап – аналітичний. Перший крок етапу – це аналіз темпів інноваційного розвитку на всіх рівнях, який можна здійснити методом визначення в цифровому еквіваленті показників, які з різних боків характеризують стан інноваційного розвитку підприємства, регіону країни. Другий крок полягає у визначенні сильних і слабких сторін суб'єкта господарювання, регіону, країни, що можна здійснити за допомогою SWOT-аналізу. Третій крок присвячено виявленню прихованого потенціалу суб'єкта господарювання, регіону, країни, що пропонується здійснювати виходячи з наявних ресурсів, природних джерел, розміщення та ін.

III етап – упровадження. Першим кроком етапу рекомендовано здійснювати підготовку цільових програм інноваційного розвитку на короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий термін. Другий крок полягає в пошуку джерел фінансування, можливостей виділення державних коштів, надання субсидій, залучення іноземних інвестицій, проведення грантових програм, зниження податкової ставки та інших джерел не заборонених законом. Третій крок є впровадженням, яке повинно реалізовуватися поступово і під наглядом фахівців.

Упродовж усього циклу від підготовки і до впровадження мають бути залученими висококваліфіковані фахівці, економісти, фінансові консультанти, менеджери, науковці, інженери та конструктори, які мають конкурентоздатні знання, готові до розроблення і впровадження інновацій та мотивовані до інноваційних рішень. Успішна реалізація моделі може стати можливою завдяки створенню умов для активної співпраці суб'єктів господарювання із закладами освіти, науки, суб'єктами ринку праці тощо. Активну участь у таких процесах повинна брати регіональна влада, для цього повинні бути розробленими відповідні інструкції, методики та інструменти регуляторного впливу.

3.3 Місце освіти та науки як соціального інституту в стимулюванні інноваційного розвитку економіки

Перед Україною стоїть нагальне питання зі встановлення національної економічної системи інноваційного типу. Впровадження будь-яких перетворень в організації суспільних відносин потребує інвентаризації наявних ресурсів, на базі яких проектується інституціональне поле, що забезпечить успішність цих перетворень у досягненні поставленої мети. У тематиці впровадження економіки знань визначальним інституціональним елементом є освіта і наука.

Вивченню сутності та значення інституціонального середовища в створенні умов забезпечення розвитку національної економіки

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Ахновська І. О. Інституційне забезпечення розвитку сімейної освіти в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 22. С. 141 – 146.
3. Ашманов С. А. Математические модели и методы в экономике. Москва : Экономика, 2001. 252 с.
4. Баландіна І. С. Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. *БізнесІнформ*. 2011. № 11. С. 141 – 143.
5. Барбанова І.С., Захарова О.В. Значення інновацій для розвитку підприємства. *Студенти та молодь – для майбутнього України* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Бахмут, 26 жовтня 2018 р. Бахмут : ДонУЕП, 2018. С. 8.
6. Бетлій О. та ін. Пріоритети допомоги ЄС Україні: взаємовигідний рух назустріч: аналітичний звіт. URL: http://www.ier.com.ua/files//publications/Books/2018/IER_Priority_reform_report_6.07.2018_1.pdf (дата звернення: 11.12.2018).
7. Бойчук Н. Я., Острянюк М. М. Проблеми енергозбереження та підвищення енергоефективності економіки України. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2017. Вип. 19. С. 25 – 34.
8. Болгов В. Є. Інституційні аспекти інноваційного розвитку економіки України. Реалії та перспективи інноваційного розвитку України. Економічні, фінансові та правові аспекти. 2010. С. 27 – 28.
9. Брикова І. В. Національна інноваційна система як нова мегаінституція глобального економічного середовища. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjG7KCP2MbKAhWHuIsKHYY2vCkkQFjAAegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fkneu.kiev.ua%2Fdata%2Fupload%2Fpublication%2Fmain%2Fua%2F124%2Fnac_innov_sistema.doc&usg=AOvVaw1A8wxDQiq0jmAMSCDig9UZ (дата звернення: 2.09.2019).
10. Бурячок С. О. Тенденції розвитку світових енергетичних потужностей. *Вісник Тернопільського Національного університету*. 2018. Вип. 2. С. 43.
11. Веблен Т. Теория праздного класса. Москва : Наука, 1984. 360 с.
12. Вишне夫斯基 Ю. ТОП-20 важнейших инвестпроектов 2019 года. Деловая столица. URL: http://www.dsnews.ua/vlast_deneg/top-20-vazhneyshih-investproektov-2019-goda-19032019220000 (дата звернення: 26.03.2019).

13. Від станції «Ідея-Стартап» до зрілої компанії – МОН та SPL розвиватимуть інноваційну підприємницьку логістику у вишах. Міністерство освіти і науки України, 2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/vid-stanciyyi-ideya-startap-do-zriloyi-kompaniyi-mon-ta-spl-rozvivatimut-innovacijnu-pidpriyemnicku-logistiku-u-vishah> (дата звернення: 05.09.2019)
14. Вовк О. А., Кравченко М. О. Передумови розвитку інноваційного підприємництва в Україні. *Сучасні підходи до управління підприємством* : збірник тез доповідей IX всеукраїнської наук.-практ. конф, м. Київ, 12 квітня 2018 р. Київ: 2018. С. 14. URL: <http://conf.management.fmm.kpi.ua/proc/article/view/129562> (дата звернення: 07.09.2019).
15. Войцеховська Ю. В., Войцеховська В. В. Економіко-математична модель оптимізації регіональних інвестиційних програм. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Проблеми економіки та управління*. 2011. № 698. С. 11–15.
16. Гажиєв Ш. Г. Концептуальные основы институциональной модели экономического развития. *Стратегія розвитку України*. 2008. № 1 – 2. С. 183 – 190.
17. Гайдай Т. В. Інституційні аспекти теоретичної спадщини Київської політекономічної школи. *Вісн. Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2005. № 74. С. 12–16.
18. Галузі економіки // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D1%96_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B8 (дата звернення: 02.09.2019)
19. Геєць В. М., Осташко Т. О. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та можливості: наук. доповідь / наук. ред.; Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ, 2016. 184 с.
20. Глобальні зміни світу – 2025: Доповідь Національної розвідувальної ради США. Переклад з англійської. Львів : Літопис, 2010. 188 с.
21. Грига В. Ю., Богдан С. В., Ісакова Н. Б. Результативність інноваційної діяльності малих підприємств при взаємодії з великим бізнесом. *Економіка і прогнозування*. 2014. № 2. С. 94 – 104. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_14_2_94_uk.pdf (дата звернення: 05.09.2019)
22. Гриньова В. М., Коюда В. О., Лепейко Т. І., Коюда О. П. Інвестування. Київ: Знання, 2008. 452 с.

23. Демкив О. Социальный капитал: теоретические основания исследования и операционные исследования. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2004. № 4. С. 99 – 110.
24. Демографічна та соціальна статистика / Освіта : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 3.09.2019).
25. Дзядикевич Ю. В., Буряк М. В., Розум Р. І. Методи оцінки ефективності інвестицій в енергозбереження. *Інноваційна економіка*. 2011. № 2. С. 119-122.
26. Дейнека О. Г., Заєць Б. М. Державна стратегія інновацій та прикладний характер реалізації їх в національній економіці. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 65. С. 76–85. URL: <http://btie.kart.edu.ua/article/viewFile/159584/164497> (дата звернення: 07.09.2019).
27. Державна служба статистики України. Впровадження інновацій на промислових підприємствах (2000 – 2018). 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm (дата звернення: 07.09.2019).
28. Державна служба статистики України. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2014–2016 років (за міжнародною методологією) : доповідь. 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (дата звернення: 07.09.2019).
29. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України: веб – сайт. URL: <http://saee.gov.ua/uk/activity/rehulyatorna-diyalnist> (дата звернення: 25.08.2019).
30. Джеджула В.В. Оцінка економічної ефективності інвестицій в енергозберігаючі проекти. *Економічний простір*. 2011. № 54. С. 124–130.
31. Державна служба статистики України. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва : статистичний збірник / за ред. М. С. Кузнєцова. Київ, 2018. 490 с.
32. Економіка України у 2018 році. URL: <http://2018.pp.ua/novini-2018/2287-ekonomka-ukrayini-v-2018-roc-prognoz-ekspertv-ostann-novini.html> (дата звернення: 23.08.2019).
33. Економічна статистика. Статистична інформація. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html (дата звернення: 23.09.2019).
34. Європейський Банк Реконструкції та Розвитку. Офіційний сайт. URL: <http://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Page&cid=1395237257399&pagename=EBRD-RU%2FPage%2FHome> (дата звернення: 01.09.2019).

35. Євросоюз підтримає реалізацію концепції «Держава у смартфоні» – офіс президента. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/politics/10613403-yevrosoyuz-pidtrimaye-realizaciyu-koncepciji-derzhava-u-smartfoni-ofis-prezidenta.html> (дата звернення: 11.08.2019).

36. Жемба А. Й. Світові тенденції впливу інноваційних факторів на економічний розвиток країн в умовах глобалізації. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2013. Вип. 21. С. 17.

37. Запатріна І. В. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 2. С. 59–73.

38. Захарова О. В., Барбанова І.С. Інноваційний розвиток пріоритетних галузей економіки України. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Полтава : РВВ ПДАА, 2018. – С. 64.

39. Захарова О. В., Подлужна Н. О. Систематизація підходів до оцінки ступеня досягнення економікою країни стану економіки знань. *Соціально-трудова відносина: теорія і практика. зб. наук. праць ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана»*. Київ: 2016. № 2. С. 91 – 99.

40. Звіт щодо Індексу цифрової економіки та суспільства (Digital Economy and Society Index, DESI) (опублікованого 18 травня 2018 року). URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/news/latest-statistics-ict-sector-and-its-rd-investment-available>

41. Іваненко О. В. Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*. 2013. № 8. С. 7–10.

42. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком. Проблеми, концепції, методи. Суми : ВД «Університетська книга», 2003. 278 с.

43. Інвестиції в майбутнє: як уряди різних країн підтримують електромобілі. URL: <https://electrocars.ua/investments-in-future-how-governmentns-support-ev-sales/> (дата звернення: 01.09.2019).

44. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін.; НАН України. – Київ, 2015. – 336 с.

45. Історія сонячних панелей : веб – сайт. URL: <https://news.energysage.com/the-history-and-invention-of-solar-panel-technology/> (дата звернення: 25.08.2019)

46. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Промисловість України та Польщі: порівняльна оцінка конкурентних переваг. *Регіональна економіка*. 2017. № 1. С. 72 – 81.

47. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : розпорядження; стратегія від 10.07.2019 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p> (дата звернення: 07.09.2019).
48. Какие отрасли больше всего работают на экспорт. Delo.ua. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/kakie-otrasli-bolshe-vsego-rabotajut-na-eksport-349189/> (дата звернення: 9.01.2019).
49. Кіріченкова Л. Нові критерії поділу підприємств для цілей подання фін звітності, 2015. Uteka. Швидкий пошук надійних рішень і практичної інформації. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/Novi-kriterii-podilu-pidpriyemstv-dlya-cilej-podannya-finzvitchnosti> (дата звернення: 11.08.2019).
50. «Київський політехнік». «Sikorsky Challenge 2015»: переможці, нагороди, інвестиції. 2015. № 31. URL: <http://kpi.ua/sikorsky-challenge-15>.
51. Кінах А. К. Українській прорив: прискорення розвитку національної економіки. *Економіка ринкових відносин*. 2008. № 1(2). С. 5 – 31.
52. Козик В. В., Данилович Т. Б., Мрихіна О. Б., Гавриляк А. С. Дослідження становлення і розвитку FabLab як форми взаємодії науки і виробництва в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Технологічний аудит та резерви виробництва»*. 2019. №1. URL: <http://journals.uran.ua/tarp/issue/archive> (дата звернення: 01.09.2019).
53. Концеба С. М., Непочатенко О. О. Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2007. № 63. С. 1 – 5.
54. Кредісов А. І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю : навчальний посібник : 2-ге вид., випр. і доп. / за заг. ред. А. І. Кредісова. Київ : ВІРА-Р, 2002. 552 с.
55. Кудря С. О., Дубовської С. В. Порівняльна характеристика вітчизняних та світових тенденцій розвитку сонячної енергетики. *Економіка, фінанси, право*. 2019. №1. с. 102.
56. Кузьміна М. М. Розвиток сонячної енергетики в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. №29. с. 321.
57. Кулиняк І. Я., Копець Г. Р. Метод аналізу ієрархій як інструмент оцінювання рівня інноваційної активності регіонів Західної України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми економіки та управління. 2017. № 873. С. 60 – 71.
58. Кулиняк І. Я., Ріжко І. А. Аналіз інноваційної діяльності підприємств західного регіону України. *Вісник Національного*

університету «Львівська політехніка». *Проблеми економіки та управління*. 2013. № 754. С. 26 – 33.

59. Куценко Т. М. Теоретичні основи формування стратегії інноваційного розвитку в контексті інтенсифікації інноваційних процесів. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 4. С. 308 – 317.

60. Лепетюха Н. В., Липська А. С. Сучасний стан інноваційної діяльності промислових підприємств України. *Економіка та суспільство*. 2018. № 18. С. 150 – 158. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/18_ukr/21.pdf (дата звернення: 07.09.2019).

61. Луциків Іванна. Інноваційна взаємодія як метод активізації інноваційної діяльності. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21167/2/SEIED_2017_Lucykiv_I-Innovation_interactionas_50-53.pdf (дата звернення: 07.09.2019).

62. Майстро С., Більовський М. Державна політика енергоефективності та енергозбереження як необхідна умова забезпечення енергетичної безпеки України. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 1 (54). С. 80–87.

63. Малій О. Г. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні. *Вісник ХНТУСГ ім. П. Василенка*. 2018. № 193. С. 247–256. URL: <http://journals.urau.ua/index.php/wissn021/article/view/148579/147821> (дата звернення: 07.09.2019).

64. Матвій І. Є. Інноваційна діяльність підприємств: тенденції, чинники впливу та шляхи активізації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 375 – 379.

65. Матвійчук Н. М. Пріоритети реалізації політики енергозбереження в Україні. *Economics and management. Juvenis scientia*. 2016. № 1. С. 97–100.

66. Мельникова О. А. Передумови розвитку інноваційного підприємництва в Україні. *Economy of enterprise: theory and experience : collection of materials of the VII international scientific and practical conference*, Kyiv, Krakow, Praha, Nairobi, 12 october 2018. Krakow, Nairobi (IDIA), 2018. Р. 46–49. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/2018/30561> (дата звернення: 07.09.2019).

67. Михаліцька Н. Я. Реалізація політики енерго- та ресурсозбереження в контексті зміцнення національної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2013. Вип. 2. С. 108 – 117.

68. Ми обов'язково скористаємося своїм шансом змінити країну – Володимир Зеленський на бізнес-форумі у Стамбулі. Президент України.

URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-obovyazkovo-skoristayemosya-svoym-shansom-zminiti-krayin-56777> (дата звернення: 11.08.2019).

69. Міжнародний валютний фонд. Представництва МВФ в Україні. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.imf.org/en/Countries/ResRep/UKR> (дата звернення: 01.09.2019).

70. Мінкович В. Т., Харахурсах М. О. Вплив сучасних кризових процесів на залучення міжнародних інвестицій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 19. Частина 2. 2018. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_2_2018ua/23.pdf (дата звернення: 06.09.2019).

71. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. Київ: 2018. С. 76 – 77.

72. Наукова та інноваційна діяльність України : статистичний збірник. Київ, 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf (дата звернення: 15.09.2019).

73. Науково-технологічна сфера України. Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. Київ: 2013. 25 с.

74. Некрасова Л. А., Хрістова А. В. Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 2 (30). С. 79 – 84.

75. Огляд економіки України. Американська торгівельна палата. 2018. URL: http://www.chamber.ua/Content/Documents/-1635684409Country_Profile_2018_UA.pdf (дата звернення: 2018 рік).

76. Офіційний сайт компанії ТОВ «ЕкоВат» : веб сайт. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/37976836/ (дата звернення: 25.08.2019).

77. Павлишин Н. Стартапи на старті. Тижневик «Аудиторія». URL: <http://lp.edu.ua/news/2018/startapy-na-starti-neobhidni-kroky-vid-yaniky-merylo-u-tech-startup-school-universytetu> (дата звернення: 07.09.2019).

78. Пенькова О.Г. Інституціональні аспекти реалізації інноваційної моделі розвитку економіки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. № 1(104). С. 38 – 42.

79. Перерва П. Г., Романчик Т. В. Інноваційна діяльність як фактор економічної безпеки промислового підприємства. Інструменти та методи комерціалізації інноваційної продукції : монографія / заг. ред. С. М. Ілляшенко, О. А. Біловодської. Суми, 2018. С. 56 – 74. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/39604/1/Pererva_Innovatsiina_diialnist_2018.pdf (дата звернення: 07.09.2019).

80. Петренко І. П., Козловська О. Ю. Фінансова підтримка проектів у сфері енергозбереження в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 14. Ч. 2. С. 65–68.
81. Петрович Й. М., Лушак Н. С. Формування конкурентного потенціалу організації на інноваційних засадах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*: Проблеми економіки та управління. 2011. № 698. С. 3–10.
82. По всій території країни кількість підзарядок становить більше тисячі / ТСН. інформаційне агентство. URL: Більше читайте тут: <https://tsn.ua/auto/news/v-ukrayini-pidrahuvali-kilkist-zaryadnyy-stanciy-dlya-elektromobiliv-1221933.html> (дата звернення: 01.09.2019).
83. Подлужна Н. О. Методологічні особливості оцінки економіки знань. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного ун-ту. Серія: Економічні науки*. 2016. № 42. С. 41–50.
84. Подлужна Н. О. Регіональні особливості знаннєвої потужності освітнього простору України. *Modern Economics*. Електронне наукове видання. 2018. № 8. С. 150–160.
85. Посібник для інвесторів: веб сайт. URL: <https://saee.gov.ua/documents/green-tariff.pdf> (дата звернення: 25.08.2019).
86. Поляк М. М. Сучасний стан та перспективи розвитку венчурного інвестування в Україні. *Економіка та підприємництво*. 2013. Вип. 5. С. 113–116.
87. Потенціал і розвиток підприємства: навчальний посібник / Сабадирьова А. Л. та ін. Одеса : ОНЕУ, ротапринт, 2013. 343 с.
88. Приклади успішного розвитку венчурного бізнесу в Україні. URL: http://2014_11_25_lviv/sekcija_3_2014_11_25/prikladi_uspishnogo_rozvitku_venchurnogo_biznesu_v_ukrajini/69-1-0-1085 (дата звернення: 27.08.2019).
89. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (дата звернення 21.08.2019).
90. Про електроенергетику : Закон України від 23 листопада 2018 р. / Верховна Рада України. Офіц. Вид. Київ : Парлам. Вид-во, 2018. – № 27 – 28, ст. 312.
91. Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства : Закон України від 15 грудня 2010 р. / Верховна Рада України. Офіц. Вид. Київ : Парлам. Вид-во, 2010. № 29 – 30, ст. 12.
92. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження КМУ від 01 жовтня 2014 р.: веб сайт.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-p> (дата звернення: 25.08.2019)

93. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». URL: <http://www.president.gov.ua/content/ker-program.html> (дата звернення: 15.09.2019).

94. Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» : Постанова Верховної ради України від 21.10.2010 № 2632-VI / Верховна Рада України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2019).

95. Плачкова С. Г., Плачков І. В., Дунаєвська Н. І. Електроенергетика та розвиток навколишнього середовища / Київ : Енергетика, 2013. 412 с.

96. Плюта В. Сравнительный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа. Москва : Статистика, 1980. 151 с.

97. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2018 рік : аналітична довідка. 2019. 58 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/informatsiyno-analitychni/vru2018.pdf> (дата звернення: 07.09.2019).

98. Результати 4-го кварталу та всього 2017 року: аналітичний огляд діяльності індустрії управління активами в Україні. 2017. Київ, Українська асоціація інвестиційного бізнесу, 2018. 27 с.

99. Рейтинг корупції Е&У: Україна на першому місці серед 41 країни // ЛІГАБізнесІнформ. Информационное агентство. URL: http://news.liga.net/ua/news/politics/14730211-reyting_korupts_e_y_ukra_na_na_pershomu_m_sts_sered_41_kra_ni.htm (дата звернення: 01.09.2019).

100. Румянцев М. А. Пассионарный аспект экономического развития. *Вестник Санкт-Петербургского государственного университета*. 2004. № 3 (21): сер. № 5. С. 46 – 59.

101. Сабініч А. Аналітика ринку електромобілів в Україні та світі. / URL: <https://tokar.ua/read/25713> (дата звернення: 01.09.2019).

102. Сас Б. Б. Розвиток системи венчурного фінансування в Україні. *Економічний аналіз*. 2014. Вип. 18. № 1. С. 195 – 202.

103. Сафонов Ю. М., Мельник Ю. М. Теоретико- методологічні підходи до процесу управління інноваційно- інвестиційною діяльністю на промислових підприємствах України. *Інноваційна економіка: теоретичні та*

практичні аспекти: монографія Вип. 1/ за ред. д-р екон. Наук, доц. Є. І. Масленнікова. – Херсон : Грінь Д. С., 2016. С. 64 – 83.

104. Скороход О. Щодо інституційного забезпечення реформи місцевого самоврядування. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/234/> (дата звернення: 30.08.2019).

105. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році : аналітична довідка / Т. В. Писаренко та ін. Київ : УкрІНТЕІ, 2019. 80 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2019/07/03/stan-innov-diialn-2018f.pdf> (дата звернення: 07.09.2019).

106. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової і науково-технічної діяльності за 2018 рік : аналітична довідка. 2019. 117 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/informatsiyno-analitychni/2019/07/12/kmu2018final.pdf> (дата звернення: 07.09.2019).

107. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. №526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80>.

108. Стрілець В. Ю. Матеріально-технологічні інновації як імператив виробничого забезпечення розвитку малих підприємств. *Наука та інновації як основні шляхи вдосконалення економічного потенціалу країни* : матеріали конференції, м. Львів, 29 червня 2019 року. Львів : ЛЕФ, 2019. С. 74 – 76.

109. Тебенко В.М. Інноваційна діяльність промислових підприємств України. *Збірник наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2015. № 1. – С. 69–73.

110. Україна стала лідером приросту електромобілів в Європі. URL: <https://www.autocentre.ua/avtopravo/avtobiznes/ukrayina-stala-liderom-prirostu-elektromobiliv-v-yevropi-361753.html> (дата звернення: 01.09.2019).

111. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. URL: <http://www.uaib.com.ua/> (дата звернення: 30.08.2019).

112. Федулова Л. І. Інноваційна економіка. Київ : Либідь, 2006. 480 с.

113. Фостер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают. Москва : Прогресс, 1987. 272 с.

114. Фукуяма Ф. Великий разрыв. Москва : ИНФРА-М, 2003. 392 с.

115. Фризенвинкель Х., Гунин В. Н. Управление инновациями. Москва : ИНФА-М, 2000. 74 с.

116. Цілі сталого розвитку: Україна (національна доповідь). Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL :

https://menr.gov.ua/files/docs/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%D0%A6%D0%A1%D0%A0%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%D0%BB%D0%B8%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%8C%202017%20ukr.pdf (дата звернення: 12.08.2019)

117. Что такое кредитное плечо? / Ліцензований брокер AvaTrade. URL: <https://www.avatrade.ru/education/trading-for-beginners/chto-takoe-kreditnoe-plecho> (дата звернення: 01.09.2019).

118. Чухрай Н. І.; Взаємодія учасників інноваційного процесу у ланцюгу вартості: М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т «Львів. Політехніка», Громад. акад. наук в м. Лодзь, Польща. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. 352 с.

119. Швець І. Б. Економічна безпека в управлінні персоналом. *Наукові праці ДонНТУ. Серія : економічна*. 2009. № 36 –1. С. 179 –184.

120. Шубіна О. О. Інституційні аспекти економічної діяльності домашніх господарств. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*. 2008. №4. С. 56 – 64.

121. Юзвін З. Creative Spark: як підтримують підприємництво у британських ЗВО. Студвей, 2018. URL: <https://studway.com.ua/creative-spark/> (дата звернення: 08.09.2019).

122. Яковлєв А. І. Аналіз стану інноваційної діяльності в Україні та шляхи його поліпшення. *Наука та наукознавство*. 2018. № 2 (100). С. 29–44. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/37962/1/2018_Yakovliev_Analiz_stanu.pdf (дата звернення: 07.09.2019).

123. Ярема Я. Р., Свинороєв Ю.О. Потенціал ресурсозбереження: теоретичні аспекти та практичне застосування. *Культура народів Причорномор'я*. 2011. № 214. С. 85–87.

124. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. *Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності* : тези доповідей Першої міжвузівської науково-практичної конференції, м. Львів, 24–26 квітня 2013 р. Львів, 2013, С. 74 – 75.

125. Bay Area universities, MIT, Harvard top startup ranking for grads who raise venture capital. GeekWire. 2018. August 31. URL: <https://www.geekwire.com/2018/bay-area-universities-mit-harvard-top-startup-ranking-grads-raise-venture-capital/> (дата звернення: 05.09.2019).

126. Berck P., Levy A., Chowdhury K. An analysis of the world's environment and population dynamics with varying carrying capacity, concerns and skepticism. *Ecological Economics*. 2012. № 73. P.103 –112.
127. Big data analytics and application for logistics and supply chain management / K. Govindan, T. Cheng, N. Mishra et al. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*. 2018. № 114. P. 343–349.
128. Catalan firms and the distribution of products in Europe / M. Cantos, M. De Los Angeles Gil, J. Mele et al. *International Advances in Economic Research*. 1997. № 1 (3). P. 1–17.
129. Ceniga P., Sukalova V. Future of Logistics Management in the Process of Globalization. *Procedia Economics and Finance*. 2015. № 26. P. 160 –166.
130. Croatia: Research and development expenditure. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Croatia/Research_and_development/ (дата звернення: 01.09.2019).
131. Data mining in battery production chains towards multi-criterial quality prediction. *CIRP* / S. Thiede, A. Turetskyy, A. Kwade, et al. *Annals*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cirp.2019.04.066> (дата звернення: 29.06.2019).
132. Dunning J. H. Globalization of Firms and the Competitiveness of Nation. Institute of Economic Research, Lund University, 1990.
133. European Innovation Scoreboard 2018. European Union, 2018. 104 p.
134. Factors affecting household food security in rural northern hinterland of Pakistan. Zhou D. Abullah, T. shah, S. All et al. *Journal of the Saudi Society of Agricultural Sciences*. 2019. № 2 (18). P. 201 – 210.
135. Ferreira J., Olivier G., Vilpoux F., Wemerson M., Pereira G. Factors influencing technological practices in the Brazilian agrarian reform. *Land Use Policy*. 2019. № 80. P.150 –162.
136. First estimates of Research & Development expenditure. R&D expenditure in the EU increased slightly to 2.07 % of GDP in 2017. 5/2019. 10 January 2019. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-053382_QID_-37B85901_UID_-3F171EB0&layout=UNIT,L,X,0;TIME,C,X,1;GEO,L,Y,0;SECTPERF,L,Z,0;INDICATORS,C,Z,1;&zSelection=DS-053382SECTPERF,TOTAL;DS-053382INDICATORS,OBS_FLAG;&rankName1=INDICATORS_1_2_-1_2&rankName2=SECTPERF_1_2_0_0&rankName3=UNIT_1_2_0_0&rankName4=TIME_1_0_1_0&rankName5=GEO_1_2_0_1&rStp=&cStp=&rDCh=&cDCh=&rDM=true&cDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_

mode=ROLLING&time_most_recent=true&lang=EN&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23.%23%23%23 (дата звернення: 01.09.2019).

137. Finchelstein D. The role of the State in the internationalization of Latin American firms. *Journal of World Business*. 2017. № 4 (52). P. 578 –590.

138. Georgi V. Georgiev, Iván Sánchez Milara Idea generation challenger in digital fabrication. Center for Ubiquitous Computing, University of Oulu, Oulu, Finland The Fifth International Conference on Design Creativity (ICDC 2018) Bath, UK, January 31st – February 2nd, 2018 (дата звернення: 18.11.2018).

139. Gross domestic product per capita in constant prices of 2010. URL: <https://knoema.ru/atlas/topics>.

140. Global R&D Funding Forecast: Stability Returns to R&D Funding. R&D Magazine. 2011/ Monday April 11.

141. Global Top 20 – December 2018. URL: <http://ev-sales.blogspot.com/2019/01/global-top-20-december-2018.html> (дата звернення: 01.09.2019).

142. Impact of Logistics on Technical Efficiency of World Production (2007–2012). P. C. Coto-Millán, X. Fernández, M. Pesquera, M. Agüeros et al. *Networks and Spatial Economics*. 2016. № 4 (16). P. 981–985.

143. Jackson A. Here are the colleges that have produced the most founders of billion-dollar startups. Business Insider. 2017. URL : <https://www.businessinsider.com/colleges-founders-unicorn-startups-1-billion-2017-1>(дата звернення: 03.09.2019)/

144. JEFF COBB. The World Just Bought Its Two-Millionth Plug-in Car. / URL: <https://www.hybridcars.com/the-world-just-bought-its-two-millionth-plug-in-car/> (дата звернення: 01.09.2019).

145. Kononenko I. Method of express analysis of the level of competitiveness of products. *Економіка України*. 1998. № 2. P. 80 – 83.

146. Lyeonov S.V., Vasylieva T.A., Lyulyov O.V. Macroeconomic stability evaluation in countries of lower-middle income economies. *Науковий вісник національного гірничого університету*. 2018. № 1. P. 138 –146.

147. More billionaires went to Harvard than to Stanford, MIT and Yale combined. 2018. May 18. URL : <https://www.cnn.com/2018/05/18/the-universities-that-produce-the-most-billionaires.html> (дата звернення: 29.08.2019)

148. Osborn D., Cutter A., Ullah F. Universal Sustainable Development Goals. Understanding for Developed Countries / Report of a Study by Stakeholders Forum. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1684SF_-_SDG_Universality_Report_-_May_2015.pdf (дата звернення: 12.08.2019).

149. OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs 2019: An OECD Scoreboard. 2019. DOI: https://doi.org/10.1787/fin_sme_ent-2019-en URL: <https://www.oecd.org/cfe/smes/Policy-Highlights-Scoreboard2019-Final-opt.pdf> (дата звернення 03.03.19).

150. Pearce J. N. Open-source lab: how to build your own hardware and reduce research costs. Elsevier, 2014. 261 p. 290 SHWA : Open Source Hardware Association. URL: <http://www.oshwa.org/> – (дата звернення: 09.01.2015).

151. Pietrosemoli L., Rodrigues-Monroy C. The Venezuelan energy crisis: Renewable energies in the transition towards sustainability. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2019. № 105. P. 415 – 426.

152. Porter M. E. Competition in Global Industries. Boston : Harvard Business School Press, 1986.

153. Research and Development in Malta: 2009-2011. News Release. 1 August.

154. R&D Trends Forecast Results from the Industrial Research Institute's Annual Survey. Research-Technology Management. *R&DTrendsForecast*. 2017, January-February P. 18 – 25.

155. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2018. Geneva: Cologny, 2018. 671 p.. 2013. URL: https://nso.gov.mt/en/News_Releases/Archived_News_Releases/Documents/2013/news2013_149.pdf (дата звернення: 01.09.2019).

156. Schumpeter J. A. The theory of economic development: An inquiry into profits, capital, credit, interest and the business cycle. Harvard economic studies Cambridge, MA: Harvard College. 1934. Vol. 46. URL: <http://compaso.eu/wp-content/uploads/2013/01/Compaso2012-32-Croitoru.pdf> (дата звернення 03.03.19)/

157. Simpson S. Top Agricultural Producing Countries. 2012. URL: <http://www.investopedia.com/financial-edge/0712/top-agricultural-producing-countries.aspx> (дата звернення: 27.05.2019).

158. Yi S., Xie J. A study on the dynamic comparison of logistics industry's correlation effects in China. *China Finance and Economic Review*. 2017. № 5 (15). URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/194306/1/1024679594.pdf> (дата звернення: 12.06.2019).

Довідка про авторів

1. Ахновська Інна Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса, i.akhnovska@donnu.edu.ua.

2. Байструченко Наталія Олегівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління, Сумський державний університет, n.baistriuchenko@ukr.net.

3. Барбанова Ірина Сергіївна, аспірант кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Черкаський державний технологічний університет, barbanova@ukr.net.

4. Болгов Владислав Євгенович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса, v.bolgov@donnu.edu.ua.

5. Боярко Ірина Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, начальник науково-дослідної частини, ДВНЗ «Університет банківської справи», boyarko@ukr.net.

6. Віблій Петро Іванович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, НУ «Львівська політехніка», Інститут економіки і менеджменту (ІНЕМ), P0677754167@gmail.com.

7. Гринів Наталія Теодозіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу й логістики, Національний університет «Львівська політехніка», ngriniv@ukr.net.

8. Гриценко Лариса Леонідівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів і підприємництва, Сумський державний університет, gricencko-l@ukr.net.

9. Данилович Тарас Богданович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій, Національний університет «Львівська політехніка», taras.b.danylovych@lpnu.ua.

10. Домашенко Марина Дмитрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет, m.domashenko@macro.sumdu.edu.ua.

11. Ємельянов Олександр Юрійович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій, Національний університет «Львівська політехніка», petrushkat24@ukr.net.

12. Захаркіна Людмила Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і підприємництва, Сумський державний університет, l.zaharkina@finance.sumdu.edu.ua.

13. Захарова Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Черкаський державний технологічний університет, bonheur5576@gmail.com.

14. Колосок Світлана Іванівна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління, Сумський державний університет, kolosok@management.sumdu.edu.ua.

15. Копець Галина Романівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій, НУ «Львівська політехніка», gkopets@gmail.com.

16. Котенко Олександр Олександрович, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет, o.kotenko@macro.sumdu.edu.ua.

17. Кузьмін Олег Євгенович, доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка» Oleh.Y.Kuzmin@lpnu.ua.

18. Кулиняк Ігор Ярославович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій, національного університет «Львівська політехніка», ihor.y.kulyniak@lpnu.ua.

19. Лащик Ірина Ігорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, НУ «Львівська політехніка», Інститут економіки і менеджменту (ІНЕМ), lashchykxxx@ukr.net.

20. Лісовська Лідія Степанівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організації, НУ «Львівська політехніка», lida_lisovska@ukr.net.

21. Матвєєва Юлія Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління, Сумський державний університет, y.matvieieva@management.sumdu.edu.ua.

22. Мирошниченко Юлія Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління, Сумський державний університет, myroshnychenko@management.sumdu.edu.ua.

23. Наконечна Таїсія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу і логістики, Національного університету «Львівська політехніка», taisia_nakonechna@ukr.net.

24. Осецький Валерій Леонідович, доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії, макро- то мікроекономіки, Київський національного університету імені Тараса Шевченка.

25. Петрушка Тетяна Олексіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємництва та інвестицій, Національний університет «Львівська політехніка», petrushkat24@ukr.net.

26. Подлужна Наталія Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри економіки, обліку та оподаткування Донецький національний технічний університет, Nataliia.podluzhna@donntu.edu.ua.

27. Рачинська Галина Василівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій, Національний університет «Львівська політехніка», halyna.rachynska@gmail.com.

28. Романчукевич Віталій Вікторович, кандидат економічних наук, докторант, ДВНЗ «Університет банківської справи», ndc@ukr.net.

29. Сажер Людмила Юріївна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри маркетингу, Сумський державний університет, l.sager@kmm.sumdu.edu.ua.

30. Сигида Любов Олексіївна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри маркетингу, Сумський державний університет, liubov.syh@gmail.com.

31. Симак Анастасія Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій, Національний університет «Львівська політехніка», petrushkat24@ukr.net.

32. Стрілець Вікторія Юріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та банківської справи, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», victoriaignatenko1@gmail.com.

33. Таранюк Каріна Вікторівна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри управління, ННІ ФЕМ ім.Олега Балацького, Сумський державний університет, mega_karina_t76@ukr.net.

34. Таранюк Леонід Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, ННІ бізнес-технологій «УАБС», Сумський державний університет, Lnt@ukr.net.

35. Татомир Ірина Любомирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Tatomur@gmail.com.

36. Тербух Андрій Андрійович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму, Національний університет «Львівська політехніка», andriy_terebyh@ukr.net.

37. Терлецька Вікторія Олександрівна, кандидат економічних наук, асистент кафедри менеджменту та міжнародного підприємництва навчально-наукового інституту економіки і менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка» vikaterl@ukr.net.

38. Троян Марія Юріївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет, m.troyan@macro.sumdu.edu.ua.

39. Школа Вікторія Юріївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет, v.shkola@macro.sumdu.edu.ua.

40. Щербаченко Вікторія Олексіївна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет, v.shcherbachenko@macro.sumdu.edu.ua.

41. Ярмошук Андрій Юрійович, студент-магістр, кафедра фінансів, НУ «Львівська політехніка», Інститут економіки і менеджменту (ІНЕМ).

Наукове видання

**ДЕРЖАВНЕ СТИМУЛЮВАННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ,
СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД**

Монографія

За загальною редакцією кандидата економічних наук,
доцента Л. С. Захаркіної

Художнє оформлення обкладинки Л. С. Захаркіної
Редактори: О. Ф. Дубровіна, Н. М. Мажуга, І. О. Кругляк
Комп'ютерне верстання Л. С. Захаркіної

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 11,63. Обл.-вид. арк. 15,26. Тираж 300 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.